

INLEIDING

[Lees verder >](#)

1

DE ZINGENDE LEERKRACHT

[Lees verder >](#)

2

HET ZINGENDE KIND

[Lees verder >](#)

3

LIED LEIDEN EN AANLEREN

[Lees verder >](#)

4

DIDACTIEK SPECIFIEK

[Lees verder >](#)

5

VOORBEELDEN EN LINKS

[Lees verder >](#)

6

OVER DE SAMENSTELLERS

[Lees verder >](#)

VIDEO'S

[Kijk verder >](#)

HANDLEIDING

Zing'es

voor groepsleders en pabostudenten

Deze pdf is interactief en het beste te lezen in een PDF-reader. Klik op de blokken en diverse linkjes en kies je eigen route.

K^L
C
A

Handleiding Zing'es

Inleiding Zing'es

Zingen is leuk, én belangrijk voor de ontwikkeling van kinderen. Vakken als lezen, schrijven en rekenen zijn van belang, en zingend zijn ze ook nog leuk te maken! Met zingen stimuleer je vaardigheden als taalontwikkeling, concentratie, samenwerken en leren luisteren naar elkaar en naar jezelf. Zingen is een doe-activiteit, de hele klas beleeft er plezier aan en het draagt bij aan een gevoel van saamhorigheid.

Door met beleving en expressie te zingen, ontwikkelen de kinderen zich ook op emotioneel vlak. Zingen van liedjes in de eigen of vreemde taal, breidt de woordenschat uit en brengt kinderen in aanraking met vreemde talen en culturen. Allemaal dingen die een kind leert tijdens het zingen!

Muziek in de klas krijgt landelijk steeds meer aandacht. Om de muziekimpuls verder te stimuleren zet [Méér Muziek in de Klas](#) zich in om structureel muziekonderwijs mogelijk te maken voor alle kinderen in Nederland. Met de subsidie-regeling Impuls Muziekonderwijs van OC&W, uitgevoerd door het [Fonds voor Cultuurparticipatie](#), konden basisscholen investeren in meer en beter muziekonderwijs. Meer dan 1.000 scholen gaven met subsidie een impuls aan goed en verantwoord muziekonderwijs.

Ook in de wereld van de koormuziek sloegen diverse partijen de handen in elkaar en presenteerden ze samen het '[Manifest samen zingen 2020: Zingen, lekker belangrijk!](#)'. In dit manifest staat de stand van zaken in de koorwereld met gezamenlijke ambities voor verandering.

Er zijn dus veel initiatieven om muziek een grotere plaats in het leven van kinderen te krijgen, zowel in het onderwijs als in het buitenschoolse circuit.

Zingen in de klas is een goede basis voor de muzikale ontwikkeling van het kind. Om leerkrachten in het basisonderwijs en pabostudenten meer tools aan te reiken en om ze te motiveren structureel (meer) aandacht te geven aan zingen, ontwikkelden wij de handleiding Zing'es.

Leeswijzer

De handleiding biedt doorkijkjes in de vorm van korte video's, perspectieven en inhoudelijke achtergrondinformatie en is opgebouwd uit de volgende hoofdstukken:

- 1. De zingende leerkracht**
- 2. Het zingende kind**
- 3. Lied leiden en aanleren**
- 4. Didactiek specifiek**
- 5. Voorbeelden en links**

Deze handleiding is een vervolg op de zogenaamde Zing'es liedjes die nog steeds gratis te downloaden zijn. Op de website van [Meer Muziek in de Klas](#) vind je liedteksten, bladmuziek, mp3's en lesbrieven. In combinatie met deze handleiding kan je direct aan de slag met zingen in de klas.

Deze publicatie is ontwikkeld in samenwerking met Leo Aussems en Roeland Vrolijk, deskundigen op het gebied van zingen in de klas. We danken hen hartelijk voor alle expertise en input.

Veel (zang)plezier!

Chantal de Bonth en Gert Bomhof (LKCA)

1

DE ZINGENDE LEERKRACHT

ZELF EEN LIED INSTUDEREN

MUZIKALE CONTEXT

HANDZINGEN

MAATGEVOEL EN RITMETAAL | DEEL 1

MAATGEVOEL EN RITMETAAL | DEEL 2

De zingende leerkracht

Een zingende leerkracht heeft een muzikale basis nodig om met kinderen te werken. In dit hoofdstuk beschrijven we doorkijkjes waarin je leerkrachten ziet die hun muzikale vaardigheden ontwikkelen. We laten zien hoe je zelf een lied instudeert vóórdat je dit met kinderen doet (1.1). Om een lied muzikaal te starten, maken we gebruik van muzikale contexten (1.2). In 1.3 behandelen we het onderwerp melodie en dan vanuit het perspectief van de didactiek van het handzigen. Tenslotte gaan we in op ritmiek en de bijbehorende didactiek met ritmetaal (1.4 en 1.5).

1.1 Zelf een lied instuderen

Als we met kinderen een lied gaan zingen, moeten we eerst zorgen dat we het lied zelf goed kennen en kunnen zingen. Het oefenen hiervoor kan enkele dagen ervoor plaatsvinden. Het hangt van jouw muzikale ontwikkeling en ervaring af hoeveel tijd je hier voor nodig hebt. We gebruiken hierbij het volgende stappenplan:

- Stap 1** kies een lied;
- Stap 2** luister en wijs de tekst mee;
- Stap 3** luister en wijs de melodie mee;
- Stap 4** luister en neurie de melodie;
- Stap 5** zing de melodie en wijs mee (diverse keren);
- Stap 6** zing de melodie en bedek de tekst;
- Stap 7** herhaal stap 6 om het lied uiteindelijk uit je hoofd te kennen;
- Stap 8** speel de begintoon en oefen ook a capella (zonder begeleiding);

Bekijk de video waarin je concreet ziet hoe een leerkracht zelf een lied instudeert.

VIDEO 1.1 • ZELF EEN LIED INSTUDEREN

1.2 Muzikale context

Om ervoor te zorgen dat we een lied op de goede manier zingen, maken we eerst een muzikale voorstelling van het lied. Dat betekent dat we ook echt muzikaal gedrag vertonen door te zingen, te neurien, te tikken, etc.... Een eenvoudig voorbeeld is wanneer een drummer vier tikken aftikt voordat het nummer begint. Het tikken van de drummer zorgt ervoor dat we in het juiste tempo muziek maken. Het gaat erom dat we in onze gedachte muzikaal kunnen voorstellen wat we gaan doen. We creëren in ons hoofd dus een muzikale voorstelling en dit noemen we dan ook het muzikaal voorstellingsvermogen.

Bekijk in video 1.2 hoe een coach met drie leerkrachten een demonstratie geeft over het muzikaal voorstellingsvermogen bij het overbekende lied 'Schipper mag ik overvaren'.

We creëren op deze manier een muzikale context bij een lied. Die context is de totale muzikale omgeving waarin iets betekenis krijgt. De coach spreekt ook over 'in the groove' en 'in de maat' komen. Met hun mond en hun lijf zingen de leerkrachten als het ware de drumpartij die bij het lied past. Vervolgens starten ze al sprekend de tekst van het lied. Daardoor zitten de zangers al vanzelf in het juiste tempo en het juiste maatgevoel bij het lied.

VIDEO 1.2 • MUZIKALE CONTEXT

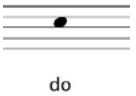

1.3 Handzingen

Handzingen is een methodiek om stelselmatig het gevoel voor melodie te trainen. Bekende muziekpedagogen zoals de Hongaar Zoltán Kodály en Willem Gehrels (grondlegger Nederlands muziekonderwijs) hebben het systeem vertaald in hun methodiek. Het handzingen vindt zijn oorsprong bij John Spencer Curwen. Deze 19e eeuwse muziekpedagoog heeft de basis gelegd voor het gebruik van het handzingen. We beschrijven hieronder kort een logisch proces dat je kunt doorlopen. Ook geven we een overzicht van de acht handstanden.

Overzicht acht handstanden bij handzingen

In het figuur hieronder geven we een overzicht met afbeeldingen van de acht handstanden bij het handzingen:

DO			Gebalde vuist, hand hoog en we zijn weer thuis.
TI			Wijsvinger wijst omhoog en ligt dicht tegen de Do aan. We noemen dit ook wel de leidtoon. De toon leidt naar de Do.
LA			Ontspannen hangende pols, hand wijst naar beneden en neigt melodisch vaak naar de So te gaan.
SO			Strek de hand op zijn kant.
FA			Duim wijst naar beneden (soms wordt wijsvinger gebruikt). De toon ligt dicht tegen de Mi aan.
MI			Vlakke hand.
RE			Hand wijst schuin naar boven.
DO			Gebalde vuist ter hoogte van middenrif. De Do is het rustpunt in de melodie. Muziek eindigt op de toon Do. Wordt ook grondtoon of tonica genoemd.

Methodieken voor handzingen

Er zijn talloze methodieken – ook op internet - waarmee je het handzingen kan leren eigen maken. We doen enkele suggesties:

Preschool Prodigies

Harmony Teaching Vidz

Handzingen Kodály

Vertaalslag naar de praktijk

Gehrels heeft een bepaald stappenplan voorgeschreven voor het hanteren van het handzingen. In de methodiek en toepassing van deze gebaren zien we vaak een vaste volgorde terug. Het werken met handzingen kan parallel van start gaan met beginnende geletterdheid bij groep 3. In de kleuterperiode wordt hier nog niet mee-gewerkt.

We geven in het kort een gebruikelijk stappenplan.

So Mi

So La So Mi

So La So Fa Mi

So La So Fa Mi Re Do

Do Re Mi Fa So La Ti Do

So Mi

De eerste stap: de zogenaamde roepterts of kleuterterts, ook wel oermelodie genoemd. De eerste kinderliedjes voor jonge kinderen zijn volgens het grondpa-troon 'So Mi'. Je hoort deze klank ook terug als een kind het woord 'mama' zingt. Een bekend So Mi lied is 'Klap klap'.

Klap klap klap klap, zo doen de han - - den.
 Stap stap stap stap, zo doen de voe - - ten.
 Boem boem boem boem, zo doen de vuis - - ten.
 Tik tik tik tik, zo doen de vin - - gers.
 Ting ting ting ting, zo doen de bel - le - tjes.

So La So Mi

De La komt erbij, die wijkt uit naar boven. La, So en Mi vormen samen de kleuter-dreun. De La is eigenlijk een omspelings van de So. De kleuterdreun begint soms met een oermelodie. Deze klanken gebruiken kinderen ook in hun improvisatie. Of je kunt denken aan het bekende aftelrijmpje 'lene miene mutte'.

le - ne mie - ne mut - te tien pond grut - ten tien pond kaas le - ne mie - ne mut - te is de baas

So La So Fa Mi

De verbindende noot tussen de So en de Mi is de Fa. De Fa wijst ook met het hand-gebaar naar beneden.

So La So Fa Mi Re Do

Uiteindelijk zingen we naar de Do toe vanuit de Mi Re naar de Do. De toon Do vormt feitelijk het centrum van de muziek en het vormt ook het begin en het einde van de (toon-)ladder. Zoals je ook in de video terugziet, begint en eindigt daar de muziek.

Do Re Mi Fa So La Ti Do

We kunnen nu de hele Do-ladder zingen van Do tot Do, omdat we na de La verder naar boven zingen. De Ti wijst naar boven. Wijsvinger wijst omhoog en ligt dicht tegen de Do aan. We noemen dit ook wel de leidtoon. De toon leidt naar de Do.

VIDEO 1.3 • HAND- EN MEERSTEMMIG ZINGEN

1.4 Maatgevoel en ritmetaal deel 1

Basisbeweging en maatgevoel ontwikkelen

De basisbeweging van een tweedelige maat ervaar je met 'basic-steps'. Deze manier van bewegen stimuleert ons om het maatgevoel te ontwikkelen. De bewegingen gaan als volgt: tegelijk met de puls van de muziek, en dus de kwartnoten, zetten we telkens één stap. Er volgen dus vier stappen. De tabel hieronder maakt duidelijk dat we de rechtersoet naar voren plaatsen op de eerste tel. Op de tweede tel volgt de linkervoet, waarna we op de derde tel weer de rechtersoet plaatsen en afsluiten met de linkervoet weer op de vierde tel.

Tabel 'Basic-step 1': stap op elke kwart

Tel	Stap
1	Rechts voor
2	Links midden
3	Rechts achter
4	Links midden

Maatgevoel ontwikkelen in combinatie met ritmetaal

De ritmetaal die we gebruiken, is gebaseerd op het Di-ge-da-ge systeem. Het is een manier om vlot ritmes te leren lezen. Elke noot krijgt een woord. Het helpt je om daarmee de lengte van ritmes snel te herkennen. De kracht van deze methodiek is dat kinderen ieder willekeurig ritme vanuit ritmetaal leren lezen.

Di-ge-da-ge

Ritmetaal

Het Di-ge-da-ge systeem staat voor de vier zestiende noten die we in één tel kunnen plaatsen. Zoals je in het figuur op de vorige pagina ziet, gaan er vier tellen in een vierkwartsmaat. De kwartnoten krijgen de klank Di. De muziekcoach in video 1.4 houdt bij die klank één vinger in de lucht. In elke tel passen vervolgens twee achtste noten. Deze noten krijgen de Di Da klank. Omdat er twee noten in een tel passen, hanteert de coach hier dan ook twee vingers in de lucht. Vervolgens bouwen we de achtste noten uit naar zestiende noten: Di-ge-da-ge. Wanneer we die vier noten verklanken, gebruikt de coach het handgebaar met vier vingers in de lucht.

VIDEO 1.4 • MAATGEVOEL EN RITMETAAL DEEL 1

1.5 Maatgevoel en ritmetaal deel 2

Ritmetaal in perspectief

Om noten ritmisch te leren lezen beginnen we vaak met ritmische bouwstenen die we combineren met steunteksten. We geven een voorbeeld:

D-J	Rock-mu-ziek	Af-ter-par-ty	Groove
2 kwartnoten	2 achtste noten + 1 kwartnoot	4 achtste noten	1 halve noot

We zien vier ritmische bouwstenen met steunteksten. In het basisonderwijs variëren we met de volgorde van de bouwstenen en zo leren kinderen de basisbeginselen van ritmenotatie.

Op internet zijn veel verschillende voorbeelden van het gebruik van ritmekaarten te vinden. Deze ritmekaarten kun je koppelen aan diverse thema's. Afhankelijk van het thema kun je allerlei bouwstenen zelf ontwikkelen.

VIDEO 1.5 • MAATGEVOEL EN RITMETAAL DEEL 2

Notenvoorbeeld van het lied "This is good for me", met de ritmische bouwstenen.

Jim Daus

Basic step 1

3

Klap in kwarten

Klap in achtsten

5

Klap in kwarten

Klap in achtsten

2

HET ZINGENDE KIND

BEGINSITUATIE

STARTMETING JONGERE KIND

STARTMETING OUDERE KIND

Het zingende kind

In dit hoofdstuk schetsen we drie fasen. In de beginsituatie leggen we uit hoe je je voorbereidt voordat je start met zingen. Daarna lees je hoe je voor het jongere (groep 1-4) en oudere (groep 5-8) kind een startmeting doet.

2.1 Beginsituatie

Een goede voorbereiding is het halve werk! Je moet voor de klas een geschikt lied kiezen en dat ook zelf instuderen. Vind je het moeilijk om zelfstandig een lied voor te zingen? Dan helpt het om thuis van tevoren meerdere keren met een begeleidingsfragment mee te zingen. Ook een goede planning van het leerproces hoort bij de voorbereiding, zoals het vaststellen van de instructiemomenten.

Kies alleen maar liedjes waar je zelf wat mee hebt of waarvan je inschat dat de kinderen er iets mee hebben. Bekijk daarvoor allereerst eens de tekst en beoordeel of het liedje qua inhoud mooi, leuk, eng, spannend, ontroerend, gaaf, grappig is. Bespreek de tekst eerst met de kinderen, voordat je gaat zingen. Laat desgewenst de kinderen de tekst bewerken en aanpassen aan hun eigen situatie. Zorg ervoor dat de liedkeuze kans op succes (goed kunnen zingen en uitvoeren) bij de kinderen oplevert.

Beginsituatie en omvang

Voordat je daadwerkelijk begint, bekijk je de omvang van het lied. Let er bij het zingen van liedjes uit de hitparade op dat het stembereik (van de laagste tot de hoogste noot) van de artiest vaak veel groter is dan de omvang van een kinderstem. Om het hele lied toch mee te zingen, moeten de kinderen hun stem forceren. De affectieve betrokkenheid is juist bij dit soort liedjes bij een aantal kinderen al groot. Daarom hoef je het niet meer aan te leren. Voor kinderen die niets met het liedje hebben, is het een straf om het te zingen. Bepaal dus waaróm je een lied aanleert. Is dat aantrekkelijkheid, functionaliteit of de zangkwaliteit?

Thema en genre

Laat een lied aansluiten bij een thema, onderwerp of project dat in de klas of school wordt behandeld. Dit verhoogt de betrokkenheid. Zorg ervoor dat het lied de kinderen kans biedt op succes. Ze ervaren dan dat ze aan het einde van de les het lied, of een deel van het lied, bijvoorbeeld het refrein, goed kunnen zingen. Zorg voor een evenwichtige opbouw van het totale liedrepertoire. Kies 'genre'vrij! Laat bij het zingen allerlei genres naar voren komen. Sluit aan bij de kinderen, maar zorg er tevens voor dat de grenzen van beleving worden verlegd. Wees als leerkracht niet alleen 'cultuuroverdrager' maar ook 'cultuurvernieuwer'.

Ruimte en opstelling

De inrichting van de ruimte is ook van belang. Zorg voor voldoende licht, ruimte en lucht. Varieer met de houding waarin kinderen zingen: staand, zittend, met een omgedraaide stoel zodat ze niet 'gedraaid' hoeven te zingen. Als er genoeg ruimte is, kan je ook in een kring zingen.

In [4.1](#) gaan we verder in op de opstelling tijdens het zingen in de klas. In [4.2](#) behandelen we het onderwerp houding tijdens het zingen.

2.2 Startmeting jongere kind

Bij jongere kinderen bepalen we de muzikale beginsituatie spelenderwijs. We organiseren muzikale activiteiten: kleine lesjes vanuit een gekozen thema. De groeps grootte is zo samengesteld, dat we alle kinderen kunnen waarnemen. Een groep van twintig kinderen is dus te groot. Wij werken in dit voorbeeld (zie video 2.2) met vijf kinderen. De leerkracht begint een activiteit vanuit een betekenisvol thema: feest. Ze heeft hierbij verschillende activiteiten bedacht om de muzikale aspecten te activeren.

- **maat:** bewegen in de vierkwartsmaat (1, 2, 3, 4, 1, 2, 3, 4, etc...);
- **melodie:** het volgen van de melodie en het zingen van het gegeven melodisch verloop. Om dit nog scherper te krijgen, zou je dit even individueel per kind kunnen doen;
- **klankkleur:** het waarnemen van verschillende stemmen.

Doel van de meting bij het jonge kind

We willen niet exact per kind vaststellen wat de verschillen zijn. Wel willen we snel de verschillen in kaart brengen en oog krijgen voor de verschillen tussen kinderen. We gebruiken deze kennis om activiteiten te organiseren die de totale groep een positieve impuls geven. Zo kunnen we kinderen die de toon goed kunnen overnemen, op een bepaalde plek positioneren in de groep zodat zij andere kinderen gunstig beïnvloeden.

Als we die kinderen vragen iets luider te zingen, kunnen de anderen die toon overnemen. Zo heeft niet alleen de leerkracht een voorbeeldfunctie, maar de kinderen zelf ook. Het is niet altijd haalbaar om bij alle kinderen een startmeting te doen. Dit is geen probleem. Zodra je duidelijk enkele kinderen hebt waargenomen met een voortrekkersrol, dan is dat al voldoende.

We raden overigens wel aan om in de loop van de tijd steeds een ander groepje te kiezen. Zo houden we globaal oog voor de verschillen in de groep.

Individueel of als groep

Alle activiteiten zijn geschikt voor in een groep. Als je de verschillen tussen de kinderen moeilijk waarneemt, kan je ook per activiteit iets in duo's of zelfs als solo vragen.

Scoreformulier startmeting jongere kind

Om gericht de muzikale ontwikkeling te noteren, gebruiken we per groepje van vijf kinderen een scoreformulier.

Voorbeeld van een scoreformulier

Datum	Kind	1	2	3	4	5
Leeftijd in jaar en maand:						
Kwalificatie						
Gevoel voor melodie						
Durft te zingen						
		matig				
		voldoende				
		goed				
Kan begintoon overnemen						
		matig				
		voldoende				
		goed				
Gevoel voor maat						
Laat beginnend gevoel voor maat zien						
		matig				
		voldoende				
		goed				
Gevoel voor ritme						
Laat beginnend gevoel voor ritme zien						
		matig				
		voldoende				
		goed				
Attitude						
Zingt graag						
		nee				
		een beetje				
		ja				
Houding (op het podium)						
		verlegen				
		gemiddeld				
		overtuigend				
Concentratie						
		matig				
		voldoende				
		goed				

Eventuele overige opmerkingen:

1

2

3

4

5

6

V

De duur van de meting bij het jongere kind is ongeveer een kwartier per groepje.

Enkele voorbeelden van activiteiten:

Muzikaal perspectief	Opdracht
Melodisch verloop	<p>Mijn vinger is een bij en die zingt hoog of lager, hoger of lager: hoe klinkt dit? zzzzzzzz</p>
	<p>Het kind krijgt dit beeld te zien en de vraag: Dit is hoe de bij vliegt: hoe klinkt dat?</p>
Maat en ritme	<p>Klap met me mee: tegelijk musiceren. De leerkracht klappt regelmatig, gepuncteerde achtste en zestiende, langzaam, snel. De kinderen reageren. Vanaf groep 2 kan ook worden voorgeklapt en nageklapt. De leerkracht speelt op een slaginstrument verschillende ritmes en de kinderen lopen in de maat door de ruimte.</p>

VIDEO 2.2 • STARTMETING JONGERE KIND

2.3 Startmeting oudere kind

De muzikale verschillen bij oudere kinderen zijn groter dan bij jongere kinderen. Dat is een belangrijke reden om de startmeting bij oudere kinderen één op één uit te voeren. In deze paragraaf en video 2.3 geven we enkele doorkijkjes naar delen van de muzikale ontwikkeling. We beginnen de startmeting met het stellen van enkele vragen over de muzikale ervaring en leerwensen van het kind. Vervolgens bouwen we dit op vanuit muzikale activiteiten die betrekking hebben op puls, maat en melodie.

Kinderen voelen zich na een goed uitgevoerde meting meer bekwaam. Het is belangrijk dat je het kind uitlegt wat het doel is van de meting: vertrouwen krijgen in hun muzikaal kunnen en kennen. Ook is het goed om te weten wat het kind nog niet kan (vaardigheden) en kent (kennis). De meting geeft je informatie om vervolgens de juiste stappen te nemen om het leerproces te vervolgen.

1+1=2?

Bij het vaststellen van de muzikale vaardigheden van het kind, moeten we ons realiseren dat het hier niet gaat om een rekenkundige analyse. Met deze methodiek krijg je een globaal beeld en dat is ook een realistisch perspectief.

Opdrachten en kwalificatie

De leerkracht kiest per onderdeel enkele opdrachten uit en doet deze eventueel voor. Zo kan het kind zich muzikaal voorstellen wat de bedoeling is.

Kwalificatie

Als het kind alle vragen correct demonstreert, wordt het onderdeel als 'goed' gekwalificeerd. Bij een van de twee niet correct of onvolledig uitgevoerd, geef je eventueel een derde vraag. Twee van de drie juist beantwoorde vragen, is 'voldoende'. Het onderdeel is 'matig' als minder dan twee onderdelen voldoende zijn.

Scoreformulier startmeting oudere kind

We hanteren per kind een scoreformulier, zodat we gericht de muzikale ontwikkeling noteren.

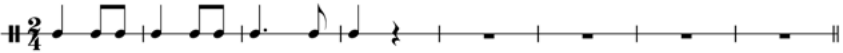
Voorbeeld van een scoreformulier

Naam leerling	Leeftijd in jaar en maand	Datum	
Zingen en stemvorming			
Zingt thuis, solo of in een koor?	nog niet	niet meer: ... jaar	ja, ... jaar
Spelen			
Speelt of leert een instrument?	nog niet	niet meer: ... jaar	Ja, ... jaar
Speelt in een orkestje of groep?			
Kwalificatie			
Gevoel voor melodie			
De leerling durft te zingen, kan de begintoon overnemen van de leerkracht en van een instrument en zingt niet vals.			
	matig	voldoende	goed
Eventuele opmerkingen:			
Gevoel voor maat en ritme			
De leerling laat een basaal gevoel voor maat en ritme zien.			
	matig	voldoende	goed
Gevoel voor vorm			
De leerling laat zien dat het gevoel voor vorm heeft in de muziek (denk aan het imiteren of maken van logische muzikale zinnen).			
	matig	voldoende	goed
Gevoel voor expressie, opvatting en betekenis van muziek			
Bij het uitvoeren van de muziek is hoorbaar dat de leerling met gevoel voor opvatting en betekenis zingt.			
	matig	voldoende	goed
Attitude			
Zingt graag	nee	een beetje	ja
Houding (op het podium)	verlegen	gemiddeld	overtuigend
Concentratie	matig	voldoende	goed
Waarderen en reflecteren op muziek			
Feedback geven op het eigen werkproces en product.			
Hoe vond je het gaan (en klopt dit met wat jij als leerkracht constateert?)			
	nee	een beetje	ja
Lezen en noteren			
Ritmes (duur) De leerling kan ritmes lezen.			
	nee	een beetje	ja
Melodie (hoogte) De leerling kan noten en met name de toonhoogte lezen en benoemen.			
	nee	een beetje	ja
Eventuele overige opmerkingen:			

Duur van de meting

Je kunt de meting op verschillende manieren afnemen. Afhankelijk van verschillende factoren kies je voor een snelle of grondige meting. Wil je in korte tijd veel kinderen in kaart brengen, dan kies je voor snel. Je kijkt dan in ieder geval naar muzikale ervaring, gevoel voor melodie, gevoel voor maat en ritme en ervaring met het lezen van het notenschrift. Een snelle meting duurt drie tot vijf minuten per kind.

Enkele voorbeelden van activiteiten

Muzikaal perspectief	Opdracht
Melodie	Zing de gegeven melodie:
	De volgende toonreeksen wordt voorgezongen en nagezongen.
Maat en ritme	Je zingt een grafisch genoteerd ritme op de klank 'pa'.
Vorm	Er wordt als voorzin een ritme voorgeklapt en het kind bedenkt en klapt als nazin een logisch ritme als antwoord.

VIDEO 2.3 • STARTMETING OUDERE KIND

3

LIED LEIDEN EN AANLEREN

BEKEND LIED LEIDEN

LIED LEIDEN SAMENGEVAT

FASE 1 | INLEIDING

FASE 2 | LUISTEREN EN ZINGEN

FASE 3 | WERKEN AAN KWALITEIT

FASE 4 | EVALUATIE

Lied leiden en aanleren

In dit hoofdstuk behandelen we de didactiek van het aanleren. Na wat algemene tips bij het aanleren en leiden van een lied, nemen we je mee in de verschillende fasen van het aanleren van een lied.

Algemene tips bij het aanleren van een lied

- Een lied leer je aan in een korte tijd waarin je intensief werkt. De spanningsboog is vaak niet langer dan een kwartier.
- Als het in dat kwartier niet lukt, ga dan vooral niet te lang door. Laat het lied een tijdje rusten en begin vast met je eventuele verwerkingsvormen. Pak op een later moment in de les het lied weer op. Met de hernieuwde concentratie en de onder-tussen opgebouwde klankvoorstelling gaat het dan vaak een stuk beter.
- Leer een lied op het gehoor aan. Zo train je het geheugen. De kinderen houden oogcontact met de leerkracht. Omdat ze niet voorover hangen boven hun liedjes-map, hebben ze een betere zanghouding.
- Gebaren (betekenis van woorden) helpen in alle groepen als geheugensteuntjes.
- Deel het lied pas uit (liefst mét notenbeeld!), nadat het lied is aangeleerd.
- Zet bij meerdere coupletten de tekst op het bord.
- Zing zoveel mogelijk vóór, in plaats van pratend uitleg te geven. Het is muzikaler, houdt het tempo in de les en draagt direct bij aan het opbouwen van een klankvoorstelling van het lied.
- Ken een nieuw lied 'by heart'! Kies vooral liedjes die je goed kent, die je kunt dromen. Houd bij het aanleren het liedje bij de hand, zodat je eventueel kunt spieken.
- Om je een voorstelling van de klank en sfeer van een lied te maken, is het noodzakelijk dat je een aantal dagen van te voren begint met het zelf leren van het lied.
- Het 'uit het hoofd' kunnen zingen heeft veel voordelen. Vooral bij aanleertechnieken als voor- en nazingen en de weggeeftechniek moet je de overstappen van de ene zin naar de andere goed kunnen maken.
- Je eigen klankvoorstelling (hoe wil jij dat het lied gaat klinken?) is ook van belang om beter te luisteren naar een groep zingende kinderen en om gezongen fouten te kunnen herkennen en corrigeren. Uit het hoofd zingen is natuurlijk ook belangrijk voor het oogcontact dat je zodoende met de groep houdt.
- Laat een lied zo veel mogelijk 'heel' en verbreek het niet. Kinderen ervaren een lied meestal als een totaliteit. Vooral jonge kinderen hebben niet het abstractievermogen om gezongen losse zinnen als één lied te ervaren. Leer daarom bij een lastig lied bijvoorbeeld niet éérs de tekst en daarna de melodie aan.
- Je kunt ervoor kiezen wat vaker voor te zingen en luistervragen te stellen over toonhoogte, duur, vorm en tekst.
- Vanaf groep 4 is het wel mogelijk om bijvoorbeeld een couplet en refrein naar een volgende muzikles te verplaatsen. In dat geval bied je de liedeenheden couplet/refrein als geheel aan. De herhaling van deze eenheid (in tweede, derde of vierde couplet) stel je uit naar een later moment.
- Tenslotte: Zing veel, gebruik ook eens die verloren vijf minuten tussen twee lessen door om te zingen. Uitstekend voor het inslijpen van het repertoire!

3.1 Bekend lied leiden

Het aanleren van een nieuw lied is niet het eerste waar je mee begint als je met kinderen gaat zingen. Wij adviseren om eerst een lied te zingen dat ze al kennen. Dit lied hebben ze dus al ingestudeerd. Het zingen en vooral het leiden van dat proces is de eerste stap. Het leiden van een bekend lied is een activiteit die van de leerkracht duidelijke instructie vraagt.

We hanteren voor het leiden van een bekend lied het volgende stappenplan.

Stappenplan: "Een bekend lied leiden"

- 1 speel de juiste begintoon op een instrument of de telefoon;
- 2 kinderen nemen de toon over en worden eventueel gecorrigeerd;
- 3 speel het juiste beginmotief (de eerste tonen van de melodie); het kan ook helpen om even het beginmotiefje van het liedje zachtjes te zingen, zo wordt ook het tempo duidelijk. De kinderen zingen dit vervolgens exact na. Je kunt hierbij ook een kind uit de klas inschakelen. Het kind zingt de begintoon (lijj hebt bepaald wie dat kan) of een kind speelt de toon op een instrument;
- 4 maak een zogenaamde 'klaar-voor-de-start-gebaar', waarmee je iedereen attent maakt dat je gaat beginnen (met een karaoke-versie is het afhankelijk van het gehoorde voorspel);
- 5 met dansante betekenisvolle bewegingen geef je muzikaal leiding aan het zingen. Het gaat hier om de beleving bij de muziek zichtbaar te maken en daardoor de kinderen te motiveren;
- 6 sla, indien nodig, het lied af.

Toon overnemen, inzetten en maatslaan (tacteren)

De begintoon neem je over van een instrument zoals blokfluit, gitaar, klokkenspel of piano-app. Neem de toon zelf eerst over en laat eventueel de kinderen die begintoon overnemen.

Er is een verschil tussen de maat slaan en het geven van de tactus, de puls van de muziek:

- bij het maatslaan laat je elke tel van de maat met een gebaar zien;
- bij de tactus alleen de doorgaande beweging (de polsslslag van het lied, de puls, de beat) en daarmee het tempo.

In [hoofdstuk 4.4](#) is meer te lezen over het overnemen van de begintoon.

Ook het aangeven van het begin (inzetten) en eind van het lied kan ondersteund worden met gebaren.

Het inzetgebaar

- moment van stilte; oogcontact, hand en klaar om te beginnen;
- maak een voorbereidende handbeweging omhoog (met een kleine neergaande beweging vooraf verend) en adem tegelijkertijd zichtbaar/hoorbaar in;
- maak op de eerste tel van het lied een neergaande beweging. De neergaande slag wordt opgevangen door een kleine, verende beweging;
- het inzetgebaar wordt direct gevolgd door de tactus;
- bij jonge kinderen kan het vaak ook simpeler: zing bij hen het beginmotief van het lied voor (en maak duidelijk dat ze nog niet meezingen!), kijk vervolgens uitnodigend de groep in, adem suggestief in en laat de kinderen volgen;
- het aangeven van een opmaat: bij een opmaat zit de inzet ergens tussen de voorbereidende beweging en de eerste tel in. Laat met mimiek en 'meespreken met de mond' zien waar de inzet precies moet komen;
- het aangeven van het tempo: met de snelheid van het inzetgebaar (én inademing!) geef je ook meteen het tempo van het lied aan: met een snelle beweging + inademing geef je een vlug lied aan, met een trage beweging + inademing een langzamer lied;
- voorkom aftellen zoals 'één, twéé, DRIE!' Het tellen gebeurt vaak niet goed en is meestal niet eens nodig. Een simpele inademing kan even effectief zijn. Als je tóch moet tellen, let dan op de maatsoort. Tel vier tellen vooraf bij een vierkwartsmaat, etc...);

De afslag

Vaak is afslaan overbodig. Veel liedjes eindigen al met een korte toon, waarmee een afslaggebaar een beetje 'overbodig' wordt. Wel is het handig als je een gebaar paraat hebt om bijvoorbeeld lange tonen (bij fermates bijvoorbeeld) af te slaan. Of een gebaar om een eindklank zoals k, t, d, p of s aan te kunnen geven.

- zorg voor oogcontact, vóórdát je het gebaar voor afslaan geeft;
- houd je hand stil na de laatste verende tik van de tactus;
- zolang je hand open is, klinkt de toon;
- sluit je hand, en maak er in een rustige beweging een cirkeltje mee;
- houd je hand daarna stil, nu is het lied echt afgelopen;

VIDEO 3.1 • BEKEND LIED LEIDEN

3.2 Lied leiden samengevat

Bij het aanleren van een nieuw lied aan een groep kinderen, gebruiken we de volgende opbouw van het lesplan:

- 1 fase van inleiding**
- 2 fase van luisteren en zingen**
- 3 fase van werken aan kwaliteit**
- 4 fase van evalueren**

In video 3.2 zie je in korte tijd de opeenvolging van deze fasen. De uitwerking van de didactiek en vakinhoud vind je in [hoofdstuk 4](#).

VIDEO 3.2 • LIED LEIDEN SAMENGEVAT

3.3 Fase 1 | Inleiding

Dat een goede, enthousiasmerende introductie van het lied de betrokkenheid van de groep bij het aan te leren lied vergroot, behoeft geen toelichting. Een goede introductie is kort en to the point. We beschrijven drie manieren waarop je een lied kunt introduceren: niet muzikaal, muzikaal en voorzingen.

Niet-muzikale introductie

Met materiaal kan je de nieuwsgierigheid en fantasie van kinderen zodanig prikkelen, dat ze gemotiveerd(er) raken om het lied te gaan zingen. Het materiaal uit de introductie kan je vaak ook gebruiken bij het aanleren van het lied. Andere mogelijkheden zijn:

- verhaal;
- drama-activiteit;
- gesprek;
- prentenboek, foto's, afbeeldingen.

Muzikale introductie

Er zijn verschillende manieren waarop je een lied muzikaal kunt introduceren. Met inzingoefeningen bijvoorbeeld, waarbij je moeilijke passages uit het lied kunt voorbereiden. Denk hierbij aan lastige sprongen, of een laatste regel van een canon die je later in het leerproces gebruikt. Het betreffende gedeelte oefen je geïsoleerd, waardoor het aanleerproces straks sneller verloopt.

Klankspel

Met een simpel klankspel (vocaal, instrumentaal, of met voorwerpen die in het lied aan bod komen) heb je een prima introductie. Je kan het klankspel eventueel later bij het zingen als voor- en naspel voor het lied gebruiken.

Muzikale werkvorm

Met een eenvoudige (korte) muzikale werkvorm (echoklappen, een ritmische canon, etc...) heb je een op zichzelf staande introductie en het begin van een muzikale begeleiding die je straks bij het lied kunt gebruiken.

Denk ook aan bekende liedjes herhalen.

Spreektekst

Je kan, bijvoorbeeld met bestaande zinnen uit het aan te leren lied, een simpele spreektekst maken over het onderwerp van het lied.

Voorzingen

Het presenteren en voorzingen van een lied, kan grote invloed hebben op de motivatie van de kinderen. Kies een goed en mooi tempo dat past bij het lied. Zing het direct in de toonsoort waarin je het lied aanleert. Door de juiste emoties in het zingen te leggen, ervaren de kinderen direct de inhoud en betekenis. Om contact te maken met de kinderen, zing je het lied zoveel mogelijk uit het hoofd. Na het voorzingen kun je vragen stellen over de inhoud van het lied, al of niet aangekondigd.

VIDEO 3.3 • FASE 1 | INLEIDING

3.4 Fase 2 | Luisteren en zingen

Wanneer je een lied aanleert, zorg je eerst voor opdrachten waarbij kinderen goed moeten luisteren. Daarna laat je ze meezingen. Voor het aanleren van een lied zijn verschillende technieken voorhanden.

Eerst luisteren

Om te weten hoe een lied in elkaar zit en om je een (klank-)voorstelling te maken, moet je het een flink aantal keren gehoord hebben. Dat geldt ook voor kinderen. Om kinderen te laten luisteren, is het belangrijk om een lied met prikkelende opdrachten een aantal keer achter elkaar aan te bieden. Zo luisteren kinderen wel actief, maar zingen ze nog niet mee.

Laat ze bijvoorbeeld luisteren naar vorm, melodie of het ritme. Je kunt hierbij gebruikmaken van beweging, materialen of tekeningen. Laat kinderen vragen stellen over de inhoud en de betekenis van het lied. Pas na een 'gedegen' kennismaking met het lied ga je over tot het aanleren ervan.

Enkele voorbeelden

Vorm 1

Knip voor elk refrein groene en voor elk couplet rode stroken papier. Wanneer die onderling van lengte verschillen, doen de stroken dat ook. Tijdens het voorzingen leggen de kinderen de stroken in de juiste volgorde achter elkaar. Dat kan met de hele klas tegelijk, door de grote stroken op de rand van het bord te leggen. Doe je het met elk kind afzonderlijk, geef ze dan allemaal een eigen setje stroken. Gezamenlijk controleren en opnieuw voorzingen is weer een extra gelegenheid tot luisteren.

Vorm 2

De kinderen kleuren een figuurtje (huisje, boompje, koe, afhankelijk van het onderwerp) in voor elk refrein en een ander figuurtje voor elk couplet. Je controleert het bij de tweede keer voorzingen en zet er nummers onder. Of je knipt ze uit en legt ze bij de tweede keer voorzingen in de juiste volgorde. Ook kan je de kinderen voorwerpen (bijvoorbeeld potloden voor het refrein, blokjes voor het couplet) in de juiste volgorde laten leggen.

Melodisch verloop

Wanneer er sprake is van een lastige zin of regel, teken je met een lijn of losse streepjes het melodieverloop op het bord en wijs je mee tijdens het voorzingen. Je ondersteunt de kinderen bij het nazingen ook op die manier. Een alternatief is om een aantal melodielijnen op het bord te tekenen en de kinderen de juiste laat raden. Je kunt eventueel een aantal leerlingen laten meewijzen. Het laten mee gebaren in de lucht van een lastige melodielijne kan hetzelfde effect hebben. Denk er dan

wel om dat de beweging tijdens het zingen van de kinderen altijd een fractie op het zingen vooruit loopt. Zo werkt het extra ondersteunend.

Bewegen op melodie

Een vogelliedje: hoepels op de grond (nestjes). Wanneer je het liedje fluit, vliegen de kinderen als vogeltjes rond. Zodra je zingt, zitten ze in de hoepels.

Liedje over het strand: kinderen rollen in de kring een bal over en weer over de grond als het lied klinkt. Als het stopt houden ze hem vast! Als het lied voor de tweede keer klinkt, moet de bal precies dezelfde weg terugrollen.

De kinderen blazen de watjes zachtjes over de tafel als je het winterliedje zingt ...

Bewegen op vorm

Een voorbeeld van een uitgewerkte A-B-A-vorm is het lied 'Bij de rabbi is gestolen'.

A: 'Bij de rabbi is gestolen, ingebroken bij de rabbi' (cirkelopstelling; rondsluipen);

A: 'Bij de rabbi is gestolen, ingebroken!' (terug sluipen, waarschuwend met de vinger schudden op 'ingebroken');

B: 'Zeven oude kandelaren die alleen wat wankel waren' (zeven kinderen 'wiebelen' naar het midden van de kring en terug);

A: 'Bij de rabbi is gestolen: ingebroken!' (rondsluipen als bij A).

En dan meezingen!

Als de kinderen eenmaal mogen meezingen, leer je ze het lied volgens verschillende technieken aan. Elke techniek heeft voor- en nadelen. Vaak ook worden technieken gecombineerd.

De weggeef- of wegveegtechniek

Deze techniek gaat over het stuk voor stuk 'weggeven' (het door kinderen laten zingen) van muzikale zinnen.

- met een eenvoudig handgebaar kun je lieddelen weggeven. Je wijst naar jezelf als je zelf zingt, en wijst naar de groep als zij aan de beurt zijn. Een andere optie is de tekst op het bord schrijven en de weg te geven passages onderstrepen of kleuren. Ook kan je delen uitvegen;

- bespreek niet uitgebreid van tevoren hoe een en ander gaat gebeuren, dit werkt nogal remmend. Houd het kort, visueel, en doe het vóór;
- begin met het weggeven van de eenvoudigste zinnen; dit zijn vaak de herhalingen. Blijf zelf de moeilijke passages zingen. Zo hoort de groep dit een flink aantal keer voordat ze zelf gaan zingen;
- kinderen kunnen ook woorden of zinnen wegvegen. Zo bevorder je de betrokkenheid;
- bouw het aantal weg te geven regels langzaam op. Veeg de delen die de groep al kent gaandeweg uit. Uiteindelijk zingt de groep het hele lied zelfstandig en uit het hoofd;
- probeer het tempo, de doorgaande puls, vast te houden.

De meesleep-techniek

Kinderen horen het lied zó vaak achter elkaar, dat ze vanzelf mee gaan zingen. Zorg ervoor dat ze niet direct meezingen, maar de eerste keren aandachtig luisteren. Bijvoorbeeld door de luisteropdracht waarbij je één woord uit de liedtekst anders zingt. De meesleep-techniek wordt het meest bij jonge kinderen gebruikt. Andere aanleerttechnieken zijn voor hen minder geschikt. Jonge kinderen ervaren een lied alleen als geheel. Ze zijn meestal nog niet toe aan de abstracte aanpak van voor- en nazingen waarbij losse delen (muzikale zinnen) later een geheel (het lied) vormen. Omdat je zelf zingt, is het moeilijker om de kinderen goed te beluisteren en daardoor fouten moeilijker waarneemt en corrigeert.

Voor- en nazingen

Bij deze techniek wordt alleen voor- en nágezongen, dus niet méégezongen. Het aanleren van een lied volgens deze techniek verloopt als volgt:

- zing een regel voor en geef met een handgebaar aan wanneer de kinderen mogen nazingen;
- breek de zinnen af op een muzikaal logisch moment. Zo werk je het hele lied door en heb je ruimte om lastige regels te herhalen voordat je verder gaat;
- probeer de puls te blijven voelen, zo wordt het voor- en nazingen een interessante muzikale bezigheid. Probeer tijdens het voor- en nazingen eens te variëren in bijvoorbeeld dynamiek;
- corrigeer direct wanneer een regel naar jouw zin niet goed wordt nagezongen, door dezelfde regel te herhalen. Afleren kost veel meer tijd dan direct corrigeren;
- het helpt soms om de fout te herhalen, direct gevolgd door de 'juiste' zin;
- werk zo het hele lied door;
- zing het lied samen met de kinderen in z'n geheel;
- laat de kinderen het lied tenslotte helemaal zelfstandig zingen.

Zingen met een audiofragment

Een lied aanleren met behulp van een audiofragment kan als volgt verlopen:

- beluister de gezongen versie en geef de kinderen een luisteropdracht. Zo krijgen ze een goed beeld van de vorm. Vraag bijvoorbeeld hoeveel coupletten het lied heeft, en of ze nog andere muziekgedeeltes horen naast het couplet en refrein;
- beluister het intro en oefen het moment van inzetten met de gezongen versie;
- geef het lied regel voor regel weg (zie 'weggeeftechniek') met de gezongen versie;
- beluister het tussenspel en oefen het moment van opnieuw inzetten met de gezongen versie;
- als je het hele lied hebt weggegeven, kan je de kinderen met de instrumentale versie laten zingen;
- aandachtspunt is het volume, de balans van zang en het fragment. Tijdens het zingen moet de klas het tempo van het fragment overnemen. Daarvoor moet je het volume van het zingen en het volume van het fragment zodanig op elkaar afstemmen, dat alle kinderen tijdens het zingen de muziek kunnen horen. Controleer of de kinderen die het verst van de geluidsdrager afzitten, het ook goed kunnen horen.

VIDEO 3.4 • FASE 2 | LUISTEREN EN ZINGEN

3.5 Fase 3 | Werken aan kwaliteit

Na introductie en fase 2 besteden we nu aandacht aan de afwerking. Het verbeteren van de kwaliteit. Dit gebeurt op twee niveaus: de stemvorming en de klankvoorstelling.

Stemvorming

Voor de meeste stemvormende oefeningen geldt dat ze plaatsvinden vóór het aanleren en zingen van een lied (het zogenaamde inzingen). Voor kinderen zijn de oefeningen het leukst om te doen als ze worden verpakt in een verhaaltje. We werken de volgende aspecten uit: adem, articulatie en resonans, werken aan zuiverheid, brommers.

Adem

Een goede adembeheersing is belangrijk voor:

- het niet 'buiten adem raken' bij het zingen van (langere) zinnen;
- het met ademsteun kunnen zingen van hoge noten (de hoge noten vallen dan niet weg);
- het legato (gebonden) zingen.

Bij het ademen gebruik je de longen en de spieren die de longen met lucht vullen (tussenribspieren en middenrif). Vooral het middenrif is van groot belang bij goed (= láág) ademen. Veel ademhalingsoefeningen zijn dan ook op gericht op het activeren van het middenrif.

Voorbeelden

- op een tafeltje staat een kaars. 'We gaan eerst net doen of we de kaars aansteken met een lucifer. Strijk hem maar af! Tsjsjsjsjsjsjjjjj! (activeren van het middenrif).' Daarna steek je de kaars met een echte lucifer aan;
- 'blaas eens zó zachtjes tegen de vlam dat hij nét niet uitgaat' of: 'blaas eens zó tegen de vlam dat hij gaat flakkeren';
- doe een autoband na die leegloopt;
- jaag de kat weg: 'sjsjsjsjsjjjjj!';
- doe het hijgen van een hond na;
- stel je voor dat je buik een trampoline is die vanzelf terug veert;
- probeer eens een hele zware boomstam met je buik weg te duwen;
- blaas een pluisje weg;
- je bent verbaasd;
- ballon opblazen;
- bellen blazen;

- met speelgoedpijltjes door een pijp in de roos blazen;
- doe een ouderwetse stoomlocomotief na: 'tsch-tsch-tsch-tsch' en laat hem langzaam op snelheid komen. Nog moeilijker is het om er ook nog een crescendo bij te maken (harder wordend);
- je zit op een mooi mustangpaard en bent een cowboy in het Wilde Westen. Dus je benen een beetje uit elkaar en in de knieën. Als een echte cowboy moet je alle koeien weer bij elkaar krijgen met je lasso. Neem 'm in je rechterhand en maak eerst kleine cirkeltjes boven je hoofd (zoemen op de 'z', met elke keer een stevige aanzet als kleine cirkeltjes), daarna grote cirkels (idem met langere tijd tussen de aanzetten).

Articulatie en resonans

Bij [hoofdstuk 4.5](#) didactiek specifiek, komen de onderwerpen [articulatie](#) en [resonans](#) verder aan bod.

Werken aan zuiverheid

Een groep kinderen kan goed gearticuleerd en met aandacht voor de betekenis een lied zingen, misschien zelfs met resonans, maar tóch onzuiver. Het zuiver zingen, de pure eenstemmigheid daarvan, klinkt gewoon mooi en dat horen kinderen ook. Dat alleen al is een reden om zuiverheid na te streven. Kinderen horen wel degelijk het verschil tussen 'vals' en 'zuiver'. Om zuiver, dus niet te hoog, of te laag, te kunnen zingen, moet het muzikaal gehoor goed ontwikkeld zijn. Door met de klas te oefenen (luisteren, concentratie, etc...) is het zuiver zingen betrekkelijk eenvoudig te verbeteren. Kies voor een goede klassikale concentratieoefening een bekend lied. De kinderen staan in een cirkel. Het idee is dat de ene na het andere kind het lied lettergreep voor lettergreep verder zingt. Wie niet op de goede toonhoogte of tekst zit, of te vroeg of te laat inzet, is af en moet gaan zitten. Wie blijven er over?

- gewend zijn om naar elkaar te luisteren. Deel bijvoorbeeld regelmatig de groep in tweeën. Laat beide groepen om en om naar elkaar luisteren als zij zingen, en elkaar van feedback voorzien;
- zorg voor een goede houding (rechttop) en voor frisse lucht;
- geef altijd een begintoon of beginmotief;
- neem de tijd om een lied af te werken: zuiverheid komt meer in de kwaliteit dan de kwantiteit;
- een lied dat bekend en al vaker gezongen is, biedt meer kans op zuiverheid dan een nieuw lied;
- tot slot: als de kinderen moe zijn, zullen ze zeker te laag intoneren. Kies dus een fris moment van de dag.

Wanneer een groep te hoog zingt, kan dat liggen aan:

- te hoog in het hoofd zingen (ofwel: alleen kopstem gebruiken)
verbeteren: juiste verhouding van kop en borststem zoeken;
- teveel spanning op het strottenhoofd (bijvoorbeeld door vuurpijloefeningen e.d.)
verbeteren: langzaam en rustig inademen, vooral een lied op de klinker 'oe' oefenen;
- veel ontspanningsoefeningen te scherpe klinkers
verbeteren: veel donkere klinkers laten zingen (oe, oo), lippen als een trompet;
- ademhaling te hoog:
verbeteren: ontspanningsoefeningen en ademhalingsoefeningen doen;
- slecht luisteren
verbeteren: meestal ligt het onzuiver zingen aan het niet of niet goed luisteren naar elkaar. Het is dus heel belangrijk om kinderen te vragen goed naar elkaar te luisteren en sámen te zingen.

Wanneer een groep te laag zingt, kan dat liggen aan:

- te veel borststem
verbeteren: meer kopstem met borststem vermengen (vuurpijlen, brandweersirenes)
- te slappe uitspraak, géén medeklinkers
verbeteren: articulatieoefeningen
- de sprongen in een melodie te klein te maken door te slappe medeklinkers
verbeteren: de ademstroom moet doorlopen en niet met elke medeklinker stoppen;
- te slappe adem
verbeteren: ademhalingsoefeningen
- niet geïnspireerd zijn
verbeteren: motivatie bespreken, ander repertoire kiezen;
- de toonsoort
verbeteren: lied een toon hoger zingen.

Brommers

Bij [paragraaf 4.7](#) brommers gaan we in op kinderen die het lastig vinden om goed te zingen.

Klankvoorstelling

Werken aan de klankvoorstelling is werken aan het muzikaal geheugen. In het muzikaal geheugen worden de verschillende eigenschappen van een lied opgeslagen:

- de klankeigenschappen (hoog-laag, hard-zacht, kort-lang, langzaam-snel en expressie);
- de vorm van het lied;
- de betekenis van het lied.

De klankvoorstelling bouw je in de voorzings- en aanleerfase op. Tijdens de verwerkingsfase werk je de klankvoorstelling verder af. Door het lied vaak te herhalen, wordt het als het ware ingeslepen. De klankvoorstelling wordt in het muzikaal geheugen vastgelegd en geconsolideerd.

De klas heeft het lied aangeleerd maar het is nog niet wat het moet zijn. Luister goed naar de zingende klas, bepaal wat er nog niet helemaal in orde is en waar dat aan ligt.

Klankeigenschappen

Bepaal aan welke klankeigenschap er gewerkt moet worden:

Toonhoogte	de melodie is niet geheel correct overgenomen. Zing het gedeelte met de fout voor zoals gehoord (de foute versie dus). Wanneer de fout wat wordt aangedikt is dat direct duidelijk voor de kinderen, zing het vervolgens 'goed' voor. Het helpt om de melodische sprongen te visualiseren met een handgebaar of schetsje op het bord. De foute en de goede versie worden op deze manier niet alleen gehoord maar ook aanschouwelijk gemaakt. Het gedeelte wordt vervolgens met de klas geoefend. Kies het te oefenen gedeelte zo dat het op een makkelijk punt begint en het een muzikale eenheid vormt (een zinsdeel).
Ritme	Selecteer het ritme dat niet correct wordt uitgevoerd. Spreek de maat waarin het ritme voorkomt uit in het juiste ritme. De kinderen zeggen dit na. Als het ritme goed is overgenomen wordt ook de toonhoogte toegevoegd. Eerst voordoen, dan nadoen.
Klankkleur	Door de kinderen de opdracht te geven; 'je moet tijdens het zingen iedereen kunnen horen', wint de klank aan homogeniteit.

	In een lied zijn gemakkelijk verschillende klankkleuren aan te brengen door verschillende groepen te laten zingen of solo en allen te verdelen. Door op de tekstbetekenis in te gaan wordt de klankkleur verlevendigd.
Tempo	Het meeklappen of -lopen op de maat van de muziek, kan ervoor zorgen dat het lied vertraagd of versneld wordt. Hou er rekening mee dat het klappen van een grote teleenheid (alleen de eerste tel van de maat) juist de neiging heeft om een lied te laten versnellen, terwijl het klappen van een kleine teleenheid (op elke halve tel) een lied kan doen vertragen.
Dynamiek (toonsterkte)	Hard zingen heeft voor kinderen niet alleen de betekenis van luid zingen, maar ook van sneller zingen. Gebruik dus bij voorkeur de term luider zingen wanneer er meer volume moet komen in een lied. Dynamiek is eenvoudig aan te geven door het maken van een gebaar: het optillen van de hand met de handpalm naar boven suggereert sterker zingen, een armbeving omlaag met de handpalm naar voren suggereert zachter zingen.
Vorm	Het gebruik van tekeningen of plaatjes bij de tekst kan een lied ondersteunen. Bij een lang lied met veel coupletten is het geven van de eerste woorden van een couplet vaak voldoende om het hele couplet te zingen. Verdeel de coupletten van een lang lied over de klas. Elk groepje zingt zijn eigen couplet. Ook het noteren van de vorm in kleurstroken verduidelijkt de structuur van een lied.
Betekenis	De betekenis van een lied kan worden versterkt door tijdens het zingen van het lied de tekst door één of meerdere kinderen met behulp van poppenkast, schimmenspel, of toneel te laten uitspelen. Maak van een lied een mini-opera door rollen te verdelen.

VIDEO 3.5 • FASE 3 | WERKEN AAN KWALITEIT

3.6 Fase 4 | Evaluatie

Tot slot besteden we in de fase van het afsluiten aandacht aan het product (wat er is gezongen) en proces (hoe het leren zingen is verlopen). De gespreksonderwerpen zijn de rol van de leerkracht, de rol van het kind en de leerstof. De leerkracht voert een gesprek met de kinderen en stelt actieve vragen om de ervaring en opgedane kennis te leren benoemen. De centrale vragen die we hier stellen, zijn:

1 top: wat ging er goed?

2 tip: wat had beter gekund?

Tenslotte geven we nog enkele algemene tips met betrekking tot de afwerking van het lied tijdens de evaluatie. Als je veel met kinderen zingt, en bijvoorbeeld regelmatig inzingt, weten kinderen vaak wel wat ze mooi vinden en wat niet. Laat kinderen zelf eens de kwaliteit van het zingen beoordelen. Vraag de kinderen die niet meezingen maar luisteren of ze willen letten op één bepaald aspect (gelijk zingen). Je kunt het ook aan de oren van de kinderen overlaten. Maak ook eens een opname en luister daar met elkaar naar. Kinderen kunnen ook zelf met oplossingen aankomen om het zingen te verbeteren.

Houd een gesprek met de kinderen over de betekenis van het lied en vraag ze naar de juiste emotie. *Wat betekent die emotie voor bijvoorbeeld het tempo, voor de manier van zingen, van articuleren, voor de dynamiek? En kunnen er bewegingen bij worden ontworpen?*

Als de kinderen het lied uiteindelijk zelfstandig kunnen zingen, is het belangrijk zélf niet meer mee te zingen. Zo heb je je handen vrij om:

- rond te lopen en goed te luisteren;
- kinderen te hergroeperen als er geen goede balans is (een groepje kinderen zingt bijvoorbeeld luider, terwijl je een ander groepje niet of nauwelijks hoort).
- het lied te laten zingen als een deftige dame, met een boze stem omdat je net een bekeuring hebt gekregen, of als een heel verlegen persoon. Op deze manier laat je de groep het lied een aantal keren achter elkaar zingen zodat het kan inslijpen. Het verveelt ze echter niet zo snel;
- speelse werkvormen te hanteren, bijvoorbeeld door de klas stil te houden met de handen op elkaar en het zingen te starten als je de handen uit elkaar doet. Hoe verder de handen uit elkaar zijn, hoe luider de klas zingt. Varieer met volume en laat de kinderen in hun hoofd verder zingen bij stilte;
- de groep in tweeën te splitsen. Elke groep reageert op één hand. Hand open is zingen, hand dicht is stil. De groepen kunnen nu tegelijk zingen, om-en-om, maar omdat ze bij een dichte hand in het hoofd moeten dóórzingen, kan het soms ook helemaal stil zijn;

- tacter het lied en speel met het tempo zodat de kinderen het lied heel snel of juist heel langzaam moeten zingen;
- kinderen te laten dirigeren.

VIDEO 3.6 • FASE 4 | EVALUATIE

4

DIDACTIEK SPECIFIEK

OPSTELLING

HOUDING

WARMING-UP

BEGINTOON OVERNEMEN

ARTICULATIE

SPREEKTEKSTEN

BROMMERS

VOORBEREIDEN CANON ZINGEN

Didactiek specifiek

Het meest uitgebreide onderdeel van de handleiding biedt diverse doorkijkjes naar de praktijk. Hoe kunnen we zingen en welke didactieken hanteren we daarbij? We beginnen met de voorbereidingen. Voordat we starten, is het belangrijk om aandacht te schenken aan de opstelling (4.1) en de houding (4.2). Daarna beginnen we met de warming-up (4.3) en gaan we verder met het overnemen van een begintoon (4.4). Ook behandelen we de onderwerpen articulatie (4.5), spreekteksten (4.6), brommers (4.7) en canon zingen (4.8).

4.1 Opstelling

We zien in de praktijk vaak dat kinderen achter hun tafel blijven zitten tijdens het zingen. Voor het zingen is dit een onnatuurlijke houding. Zingen is een groepsproces en daarom stimuleren we dat leerkrachten hun groep ook in een opstelling zet die past bij het zingen. Eventueel kunnen we toch aan de tafel zitten en dat betekent dat we ook dit met de kinderen repeteren. De leerkracht demonstreert in [video 4.1](#) hoe je dit met kinderen kunnen oefenen.

Houding bij het zitten

Er zijn verschillende manieren om de juiste houding te bepalen:

- ga bij jezelf na of er een rechte lijn loopt van je oor naar je schouder langs je rug naar je heup;
- zit rechtop en beweeg langzaam van de ene bil naar de ander, heen en weer. Probeer het juiste midden te vinden;
- stel je voor dat je op een paard zit en je houdt de teugels vast. Loop rustig, galoppeer, loop rustig en sta stil. Beoordeel je houding; zit je rechtop, twee voeten op de grond?

Houding bij het staan

De meest ideale houding om te zingen is te staan en daar hoort ook een bepaalde opstelling bij. In het begin is het staan en het organiseren ervan voor leerkrachten en kinderen wat onwennig. Wanneer je dit vaak genoeg doet, vinden kinderen het heel normaal. We hebben een aantal uitgangspunten:

- kinderen staan dicht bij elkaar zonder dat ze elkaar aanraken;

- jongens en meisjes staan door elkaar;
- kinderen staan schuin achter elkaar;
- kinderen staan niet voor elkaars neus maar zo opgesteld, dat de leerkracht iedereen kan zien en horen;
- goede zangers staan naast minder goede zangers.

Opstelling

Probeer ook lichte en donkere stemmen door elkaar heen te zetten. We bedoelen hierbij het geluid en de kleur van de stem. Het is hoorbaar, niet zichtbaar. Aan het uiterlijk van een mens zien we het verschil tussen een lichte en donkere stem niet.

Bekijk video 4.1 waarin je concreet ziet hoe een leerkracht zelf een lied instudeert waarbij de kinderen zitten en staan.

VIDEO 4.1 • OPSTELLING

4.2 Houding

We geven verschillende adviezen en oefeningen over de houding. Het belangrijkste is dat onze houding zo natuurlijk mogelijk is. Focus af en toe tijdens het zingen op de lichaamshouding. Een natuurlijke houding heeft te maken met het vinden van de juiste balans tussen spanning en ontspanning in je lijf. Te veel van een van beide leidt tot een klank die je niet wilt. Om het lichaam voor te bereiden op het zingen, is het zinvol om niet alleen op te warmen maar ook te werken aan de juiste houding van je lichaam.

- In principe geldt voor de juiste houding dat je rechtop staat. We geven enkele focuspunten, van top tot teen, waar je op moet letten bij de juiste basishouding. hoofd rechtop, met een denkbeeldig touwtje waar je hoofd aan hangt;
- armen hangen naast je lijf;
- borst vooruit;
- leun enigszins naar voren met je lijf;
- knieën los, niet op slot;
- beweeg af en toe met het hoofd en de armen, veer door de knieën en sta niet stokstijf stil.

VIDEO 4.2 • HOUDING

4.3 Warming-up

Het is gebruikelijk om de stem op te warmen als we zingen met kinderen: warming-up. Spelenderwijs passeren verschillende stemvormende aspecten de revue:

- adem: kaarsje uitblazen;
- ontspannen van de articulatie-organen: het vliegtuig stijgt op. Ook verkennen we de toonruimte met hoger en lager (glissandi);
- adem: blaas een avondbriesje;
- stemomvang: hoge tonen zingen bij het indraaien van een lampje en het zingen van een sirene.

VIDEO 4.3 • WARMING-UP

4.4 Begintoon overnemen

Het overnemen van een begintoon kunnen we met kinderen apart oefenen op verschillende manieren. Je kunt een instrument (klokkenspel, keyboard, gitaar of boomwhacker) gebruiken of één van de vele gratis piano apps downloaden voor op

je telefoon. Zo kun je de begintonen van een lied makkelijk spelen en tot klinken laten brengen in de klas. Het concreet overnemen zoals je dit in video 4.4 ziet, kunnen we doen vanaf groep 3-4. Bij kleuters gebeurt het meer spelenderwijs en zingen we bijvoorbeeld (op de goede hoogte): zing mij maar na, en vervolgens zingen de kinderen het na.

Spelend overnemen van de begintoon

Van het overnemen van de begintoon kunnen we ook een spel van maken. De leerkracht reciteert op één gekozen toon, de begintoon. Reciteren is een vorm van voordragen van een tekst en dat doen we dan nu op één toon. We kunnen hier ook een toon gebruiken van een instrument: dus eerst de toon spelen, dan zelf zingen en vervolgens de kinderen die het herhalen. Doe in wisselzang allerlei teksten voor en de kinderen doen het na: 'Goedemorgen, hoe gaat het met jullie? Hebben jullie er zin in?' Ga op dezelfde toon verder met een andere tekst. 'We gaan vandaag een lied zingen', en andere verzonden teksten die over het onderwerp in het liedje gaan enzovoort.

VIDEO 4.4 • BEGINTOON OVERNEMEN

4.5 Articulatie

Wanneer we de uitspraak bij het zingen willen verbeteren, noemen we vaak het begrip articulatie. Je articuleert met behulp van je lippen, je tong, je kaak en je gehemelte. Het articuleren is het nauwkeurig vormen van spraak- of zangklanken. Goed articuleren stimuleert een goede en duidelijke uitspraak.

Articulatie

Bij een goede articulatie zingen de kinderen niet alleen verstaanbaarder, maar ook ritmischer. Let op het duidelijk uitspreken van klinkers en medeklinkers. De woorden moeten vóór in de mond gevormd worden. Goed ontwikkelde spieren van lippen, tong en kaken zijn hierbij van groot belang. Je kunt allerlei articulatieoefeningen doen met spreekteksten, raps of spelletjes waarbij je (omgevings-)geluiden imiteert.

Resonans

Als je zingt en aandacht schenkt aan resonans, varieert ook je stem in sterkte en in kleur. Het menselijk hoofd kan vergeleken worden met de klankkast van de gitaar. De klankkast versterkt het door de snaren gemaakte geluid en is zo vergelijkbaar

met onze voorhoofds-, mond- en bijholten. Onze mond is het klankgat waardoor het geluid naar buiten komt. De verschillende holten versterken de klanken die het strottenhoofd voortbrengen. Met een mooie 'glans' komt die klank via de mond weer naar buiten (= resonans). Het op de juiste manier gebruiken van die resonans vergt wel enige oefening. Resonans kun je in eerste instantie het beste voelen door een klinker als de 'n' of 'm' te 'zoemen' met gesloten mond, waarbij je de lippen losjes op elkaar hebt.

Kaakoefeningen

De kaak zit vaak vast en wordt met spreken en zingen vaak stijf gehouden, bijna met de kiezen op elkaar. Om ook voor de resonans straks gebruik te maken van de mondholte, is het belangrijk die kaak wat meer te laten zakken, en dus lossere te krijgen.

- ieder kind krijgt een denkbeeldig kauwgumpje en gaat flink kauwen met gesloten mond;
- iedereen heeft een toverbal in zijn mond en moet er flink op zuigen om alle kleuren tevoorschijn te toveren. De toverbal moet op alle plekken in de mond geweest zijn;
- laat de lettergrepen Pa-Ba-Ma-Wa snel achter elkaar opzeggen. De kinderen zetten een grote mond op- en open;
- lekker flink gapen, zelf voorgapen werkt zeer suggestief;
- schrikken: bij een geveinsde schrik valt de mond snel open en is de kaak mooi laag.

Tong oefeningen

- je tong is het belangrijkste instrument om goed mee te articuleren en is bij de vorming van alle klinkers en medeklinkers in beweging;
- maak met je tongpunt een bobbel in je linker en je rechter wang en herhaal dit;
- maak je lippen nat met je tong;
- poets je tanden met je tong;
- steek je tong uit en probeer 'm afwisselend breed en spits te maken;
- raak met je tong het puntje van je neus aan;
- maak een geultje van je tong;
- klak een liedje met je tong;
- zing een paar liedjes helemaal op 'tralala' of 'falala';
- nadoen van een boormachine, bromtol, of een brommer.

Lippen en gezichtsspieren

- de lippen gebruik je bij het maken van klinkers als de 'oo', 'oe' en 'uu', en bij de medeklinkers f, v, w. Voor een mooie gezamenlijke klank is het belangrijk dat je die klinkers mooi in de mond vormt;

- maak afwisselend een brede grijns en een spitse toet;
- maak een rollende lippen-R: brrrrrrrrrrrr;
- houd een potlood vast tussen neus en lip;
- beweeg je oren;
- er zit een vlieg op je gezicht. Probeer hem er af te krijgen zonder je handen te gebruiken;
- blaas een kaars uit;
- laat alle kinderen een duimdikke kurk tussen de voortanden nemen, en er stevig in bijten. Zing daarna met z'n allen een lied waarbij goed gearticuleerd moet worden.

Voorbeelden

Het is belangrijk dat bij het begin van de 'm' en de 'n' de lippen losjes op elkaar liggen. Zacht beginnen en de 'm' langzaam door je neus naar boven zuigen. Denk aan een groot glas limonade met een rietje. Let er op dat het geluid niet te sterk vanuit de borststem wordt aangezet, en daardoor dus te laag klinkt.

Spelletjes

Eten

Een gesprek over eten. Het antwoord van de kinderen wordt steeds enthousiaster, dus de toonvang wordt steeds groter (ze gaan van steeds lager naar steeds hoger):

- het eten is klaar, hebben jullie honger? m (antwoord)
- het eten is bijna klaar: mm
- we eten patat met appelmoes: mmmmm;
- en daarna jullie lievelingstoetje aardbeien mmmmmmmmmmmmm
- met slagroom! mmmmmmmmmmmmmmmmmmmmmmmmmmm!

Hartmachine

De kinderen krijgen tijdens een rondleiding in het ziekenhuis uitleg over de hartmachine. De verpleegkundige zet de machine aan en er klinkt een regelmatig zoemend geluid. (de kinderen zoemen zachtjes 'nnnnnnnn'). Nu wordt de machine aangesloten op één van de kinderen en horen ze duidelijk de hartslag. De kinderen maken op elke hartslag van de 'n' een 'ie', en laten daarin geen stilte vallen.

Brandweer

Imiteer een brandweersirene op 'oe'. Op 'oe' een glissando naar boven en weer heel licht zonder duwen op de stem weer naar beneden komen. De afstand tussen de hoogste en laagste toon wordt steeds groter.

Klok

Op een makkelijke toonhoogte imiteren de kinderen tien slagen van een grote klok: 'dingg dongggg'. Daarbij doen ze met de armen de slinger van de klok na. Niet te snel; zo blijft er veel tijd over om de 'ng' klank goed uit te zingen.

De leerkracht hanteert in video 4.5 een didactiek waarbij ze met handgebaren extremen tussen vormen van articulatie oefent.

VIDEO 4.5 • ARTICULATIE

4.6 Spreekteksten

Spreekteksten zijn korte ritmische teksten met een duidelijke puls en maat. De klank speelt een belangrijke rol. We gebruiken ze bij het oefenen van de articulatie, intonatie, het gehoor en geheugen. Een versje zien we als een vorm van een spreektekst waarin een minder strakke muzikale maat en puls aanwezig zijn. Bij een spreektekst en een versje streven we naar een zo goed mogelijk muzikaal resultaat. Spreekteksten liggen vaak goed in de mond. Voor het aanleren van een spreektekst, hanteren we de volgende didactiek:

- doe de spreektekst voor en stel vragen over de inhoud;
- bepaal bewegingen bij delen uit de tekst;
- laat de kinderen uiteindelijk zoveel mogelijk zelfstandig de tekst uitspreken.

VIDEO 4.6 • SPREEKTEKSTEN

Met mijn kleine bezem

Traditioneel
Vrij vertaald: Roeland Vrolijk

Met mijn klei-ne be-zem, veeg, veeg, veeg. Op mijn klei-ne te-nen, kruip, kruip, kruip.

5 Met mijn klei-ne o- gen, kijk, kijk, kijk. Op mijn klei-ne bed, slaap, slaap, slaap.

4.7 Brommers

Zingende kinderen (en volwassenen) die niet op de juiste wijze een melodie na kunnen zingen, noemen we brommers. Zij zitten meestal onder de melodie. Hier zijn vele oorzaken voor aan te wijzen, die vaak niet eens zoveel met muzikaliteit te maken hebben. Enkele muzikale factoren die tot brommen leiden, zijn meestal ongetrainde stembanden of het minder goed ontwikkeld muzikaal voorstellingsvermogen.

Het muzikaal voorstellingsvermogen biedt je de mogelijkheid een lied 'in het hoofd te zingen'. Het stelt een zanger in staat hetgeen hij zingt te vergelijken met de voorstelling daarvan in zijn hoofd. Wanneer die twee niet overeenkomen, kan hij net zolang corrigeren tot beiden wel hetzelfde klinken. Bij een brommer ontbreekt vaak de muzikale voorstelling van een lied. Corrigeren wordt lastig, als je niet weet wat je precies moet zingen. De enige remedie is toch veel zingen en geduld hebben. Oefeningen waarbij het toonhoogteverloop visueel wordt ondersteund, helpen erbij. Dit kan door mee te wijzen in de lucht, door tekeningetjes op het bord, of door passend te bewegen bij het toonhoogteverloop van een melodie.

Als er weinig wordt gezongen en je dus weinig appèl op je stembanden doet, ontstaan ongetrainde stembanden. Hierdoor zing je meestal te laag. Ook hier geldt weer: oefening baart kunst.

Hoe help je een brommer?

- zet niet twee brommers naast elkaar;
- help kinderen eerst door allerlei luister- en/of bewegingsoefeningetjes een toonvoorstelling te ontwikkelen voordat je gaat zingen. Laat de kinderen niet schreeuwen en één kind de boventoon voeren. Dit kan andere kinderen remmen. Brommen is ook vaak een vorm van verlegenheid.
- door spelletjes te doen met toon overnemen;
- doe veel spelletjes met toonhoogteverschillen: signaalspelletjes en dingdong (allerlei bellen) en dierengeluiden zoals de haan, ezel of koe;
- zet een brommer naast een zuiver zingend kind;
- geef suggestieve opdrachten als door de ogen zingen of hoog in het hoofd zingen, waardoor het kind eerder de kopstem zal gebruiken;
- laat de klas het lied niet te snel meezingen maar zing het zelf ettelijke keren voor met luisteropdrachten. Zo kan iedereen zich er een goede muzikale voorstelling van maken;
- vestig nooit negatieve aandacht op het brommen van een kind.

4.8 Voorbereiden canon zingen

Bij de hogere groepen in het basisonderwijs en vooral in de bovenbouw is canon zingen een manier om kinderen meerstemmigheid te laten ervaren. Een canon is een muziekvorm waarbij een thema herhaald wordt in verschillende stemmen. Je herkent een canon in de bladmuziek altijd aan de cijfers boven de notenbalk, die aangeven welke stem inzet. Ook zie je vaak een fermate, daar waar de stemmen gelijktijdig kunnen stoppen.

We zetten een aantal aspecten van het canon zingen op een rij.

De canon

Voordat we een canon met kinderen daadwerkelijk als canon gaan zingen, leren we het eerst als eenstemmig lied aan. Het kan dat je daar één les mee bezig bent en de volgende les de canon pas gaat zingen. Even een canon als lied aanleren en direct in dezelfde les als canon zingen, heeft in de meeste gevallen geen gunstig effect. Neem er echt de tijd voor.

Als de kinderen de canon eenstemmig goed kunnen zingen, leer je het gefaseerd meerstemmig aan:

- laat de klas het lied zingen. Kondig van tevoren aan dat jij er op een later moment doorheen gaat zingen. Geef de inzet voor de klas aan, en val op het eerste invalmoment in. Zing het lied geheel uit en herhaal het eventueel een keer;
- laat drie of vier kinderen die bij elkaar zitten de invalstem meezingen;
- breid deze groep in een aantal keren uit tot de helft van de klas (groep 2);
- laat groep 1 beginnen, groep 2 invallen en val zelf in als derde stem;
- de kinderen die vlakbij zitten, zingen met je mee;
- breid ook die groep in een aantal keren weer uit tot een derde van de totale groep;
- herhaal deze werkvorm tot het aantal stemmen is bereikt dat voor de canon nodig is;

Je kunt de canon eerst ook sprekend uitvoeren, of instrumentaal waarbij de kinderen alleen het ritme klappen. Ook kan je de kinderen de tekst van binnen laten zegen terwijl ze het ritme klappen. Vader Jacob is een eenvoudige canon ter voorbereiding op de daadwerkelijke canon.

Voorbereidende oefeningen

Voordat we gaan zingen, doen we meestal verschillende voorbereidende oefeningen waarin de kinderen meerstemmigheid ervaren. Enkele suggesties zijn:

- melodisch ostinaat: één zin uit de canon wordt voortdurend herhaald door een kleine groep, de rest van de klas zingt het lied als geheel;
- van eenstemmig, naar tweestemmig, driestemmig, etc... Zing de canon eerst met één groep en vervolgens met twee groepen. Pas als dit goed gaat, uitbouwen naar meer;
- spreektekst: voer de canon uit als spreektekst.

VIDEO 4.8 • VOORBEREIDEN CANON ZINGEN

5

VOORBEELDEN EN LINKS

- LEERLIJNEN ZINGEN
- INFORMATIE LKCA
- NASCHOLINGSAANBOD

Voorbeelden en links

5.1 Leerlijnen zingen

Voor het leergebied Kunstzinnige oriëntatie heeft de overheid drie kerndoelen geformuleerd waarin expressie, reflectie en cultureel erfgoed centraal staan. Bij het onderdeel muziek van kerndoelen 54 en 55 gaat het er vooral om dat kinderen zich muzikaal ontwikkelen en daarop reflecteren.

Samen met scholen werkt SLO, het nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling, aan het realiseren en/of optimaliseren van doorlopende leerlijnen. SLO heeft overzichtsschema's ontwikkeld die doorlopende lijnen beschrijven voor de verschillende leergebieden. In onderstaand overzicht is de leerlijn van het domein Zingen beschreven.

GROEP 1-2	GROEP 3-4	GROEP 5-6	GROEP 7-8
<ul style="list-style-type: none"> • eenstemmige, korte en ritmisch eenvoudige liedjes, verbonden met het thema of onderwerp • liedjes in het toongebied d' - b' • eenvoudige structuren met veel herhalingen in de tekst en de melodie 	<ul style="list-style-type: none"> • eenstemmige, korte en ritmisch eenvoudige liedjes, verbonden met het thema of onderwerp • liedjes in het toongebied c' - c'' • verschillende maatsoorten • eenvoudige structuren met herhalingen en afwisselingen in de tekst en de melodie • gezongen met begeleiding van een 'meezing Cd' • aandacht voor articulatie en zuiverheid 	<ul style="list-style-type: none"> • eenstemmige en meerstemmige liederen (canons), couplet-refrein liederen die verbonden worden met het thema of onderwerp • liedjes in het toongebied c' - d'' • afkomstig uit de eigen en andere culturen • ritmisch gecompliceerder en muzikaal uitdagender • complexere structuren met herhalingen, contrasten en variaties in tekst en melodie • gezongen met begeleiding van een 'meezing Cd' • aandacht voor articulatie en zuiverheid 	<ul style="list-style-type: none"> • eenstemmige en meerstemmige liederen (canons), couplet-refrein liederen, liederen die om een langere adem vragen en die verbonden worden met het thema of onderwerp • liedjes in het toongebied a - f'' • afkomstig uit de eigen maar ook uit andere culturen, taalgebieden en muzikale stijlen • ritmisch gecompliceerder en muzikaal uitdagender • langere, complexe structuren met herhalingen, contrasten en variaties in tekst en melodie • gezongen met begeleiding van een 'meezing Cd' • aandacht voor articulatie, dynamische verschillen, zuiverheid en voordracht

Bron: SLO

5.2 Informatie LKCA

Wij verzamelen zoveel mogelijk relevant materiaal op het gebied van zingen in de klas in diverse overzichten die op onze website te vinden zijn.

Matrix Muziekmethoden

In deze matrix wordt een overzicht gegeven van de meest relevante muziekmethoden voor het basisonderwijs. Hiermee kun je – op basis van vijftig vragen – bepalen welke muziekmethode het beste bij je school past.

Zang-LOL

List of Links naar websites over zingen in het basisonderwijs.

Muziek-LOL

List of Links naar websites over muziekeducatie in het basisonderwijs.

MuziekApps

Lijst van apps over muziekeducatie in het basisonderwijs.

5.3 Nascholingsaanbod

Op de website van het LKCA zijn de volgende overzichten van na- en bijscholing te vinden:

[Coaching/bijscholing muziek voor de groepsleerkracht per provincie.](#)

6

OVER DE SAMENSTELLERS

Deskundigen op het gebied van zingen in de klas

Leo Aussems

Leo Aussems was van 1998 tot 2017 verbonden aan Codarts, Hogeschool voor de kunsten te Rotterdam en verzorgde daar lessen muziekmethodiek en -didactiek. Hij is regelmatig betrokken bij na- en bijscholingscursussen (meestal voor musici) op dit terrein die regionaal en nationaal worden georganiseerd. Voor Gehrels muziekeducatie is hij verantwoordelijk voor de totstandkoming van de cd's die bij De Pyramide worden samengesteld. Op uitvoerend terrein schrijft en arrangeert hij liedjes voor het basisonderwijs, alsook voor vocal groups en koren.

Roeland Vrolijk

Roeland Vrolijk is als opleidingsdocent muziek verbonden aan de pabo van de Thomas More Hogeschool en aan het Rotterdams conservatorium Codarts. Ook werkt hij als auteur voor Noordhoff-Uitgevers: Nieuw Geluid (2009) en Tijd voor muziek (2017). Daarnaast is hij bestuurslid en voorzitter van het NMP (Netwerk Muziekdocenten Pabo).

Vanuit het LKCA

Gert Bomhof (specialist cultuureducatie)

Chantal de Bonth (specialist cultuureducatie)

V

VIDEO'S

VIDEO 1.1 • ZELF EEN LIED INSTUDEREN

VIDEO 1.2 • MUZIKALE CONTEXT

VIDEO 1.3 • HAND- EN MEERSTEMMIG ZINGEN

VIDEO 1.4 • MAATGEVOEL EN RITMETAAL DEEL 1

VIDEO 1.5 • MAATGEVOEL EN RITMETAAL DEEL 2

VIDEO 2.2 • STARTMETING JONGERE KIND

VIDEO 2.3 • STARTMETING OUDERE KIND

VIDEO 3.1 • BEKEND LIED LEIDEN

VIDEO 3.2 • LIED LEIDEN SAMENGEVAT

VIDEO 3.3 • FASE 1 | INLEIDING

VIDEO 3.4 • FASE 2 | LUISTEREN EN ZINGEN

VIDEO 3.5 • FASE 3 | WERKEN AAN KWALITEIT

VIDEO 3.6 • FASE 4 | EVALUATIE

VIDEO 4.1 • OPSTELLING

VIDEO 4.2 • HOUDING

VIDEO 4.3 • WARMING-UP

VIDEO 4.4 • BEGINTOON OVERNEMEN

VIDEO 4.5 • ARTICULATIE

VIDEO 4.6 • SPREEKTEKSTEN

VIDEO 4.8 • VOORBEREIDEN CANON ZINGEN

Colofon

Handleiding Zing'es
voor groepsleerkrachten en pabostudenten

Auteurs

Leo Aussems en Roeland Vrolijk
Chantal de Bonth en Gert Bomhof (LKCA)

Tekstredactie

Kirsten Vogd

Productiebegeleiding

Miriam Schout

Illustraties

Roeland Vrolijk

Video's

Atelier Ignatia - André Rooijmans

Schoolkoor

Leerlingen van basisschool Christophoor in Rotterdam
Daphne Scherbeijn - leerkracht basisonderwijs en vakspecialist muziek

Studenten in de video's

Annemieke Roeling, Celine van As en Annelies Poppe (studenten van de opleiding Docent Muziek Codarts Rotterdam), Marlou Vriens (opleidingsdocent muziek aan de Thomas More Hogeschool, Codarts Rotterdam en Fontys Hogescholen) en Pieter Danz (drummer).

Vormgeving

Taluut, Utrecht

Uitgever

Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en
Amateurkunst (LKCA)
Kromme Nieuwegracht 66
Postbus 452
3500 AL Utrecht
030 711 51 00
info@lkca.nl
www.lkca.nl

Het LKCA

Het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA) wil ervoor zorgen dat iedereen goede cultuureducatie krijgt (op school én in de vrije tijd) en dat iedereen kan meedoen aan culturele activiteiten.

@LKCA Utrecht, oktober 2017